

MOSLASHUVCHAN KASBIY MAHORATNING BO‘LAJAK INGLIZ TILI MUTAXASSISLARINING PEDAGOGIK KASBIY MAHORATINING OSHIRISHDAGI O‘RNI

Usmanova Nilufar Xasan qizi

PhD Researcher

nusmanova771@gmail.com

O‘zDJTU

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining pedagogik amaliyot jarayonida moslashuvchan kasbiy mahoratini shakllantirish masalasi transformativ o‘rganish nazariyasi bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi EFL sinflarida o‘quvchilarning til darajasi, motivatsiyasi, madaniy tajribasi va kommunikativ ehtiyojlari turlicha ekanligi bilan belgilanadi. Bunday sharoitda tayyor metodik qoliplarni o‘zgartirmasdan qo‘llash barcha o‘quvchilar uchun bir xil natija bermaydi. Maqolaning maqsadi - adaptive expertise tushunchasini malakaviy amaliyot kontekstida izohlash va uni rivojlantirishning pedagogik shartlarini aniqlashdir. Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarning tematik, qiyosiy va konseptual tahlil usullaridan foydalanildi. Natijalar moslashuvchan kasbiy mahorat o‘qituvchining yangi va murakkab sinf vaziyatlarida mavjud bilimlarini qayta tashkil etishi, o‘quvchilar ehtiyojiga mos metod tanlashi, o‘quv materiallarini o‘zgartirishi, muammoni dalillar asosida tahlil qilishi va pedagogik qarorlarining natijasini baholashini ko‘rsatdi. Transformativ o‘rganish esa amaliyotdagi muammoli tajribalarni tanqidiy refleksiya, mentorlik muloqoti va muqobil pedagogik yechimlarni sinash orqali kasbiy rivojlanishga aylantiradi. Maqolada autentik muammo, kuzatuv, muloqot, refleksiya va qayta amaliy sinovdan iborat integrativ model taklif etiladi. Mazkur model bo‘lajak o‘qituvchilarning mustaqil, refleksiv, ijodiy va vaziyatga mos o‘qituvchi sifatida shakllanishiga xizmat qilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: moslashuvchan kasbiy mahorat, adaptive expertise, pre-service EFL teachers, pedagogik amaliyot, transformativ o‘rganish, tanqidiy refleksiya, mentorlik.

Аннотация. В статье рассматривается формирование адаптивного профессионального мастерства будущих учителей английского языка в период педагогической практики во взаимосвязи с теорией трансформативного обучения. На основе тематического и сравнительного анализа научной литературы раскрываются содержание adaptive expertise, роль критической рефлексии и значение наставничества в профессиональном развитии студентов.

Ключевые слова: адаптивное профессиональное мастерство, будущие учителя EFL, педагогическая практика, трансформативное обучение, рефлексия.

Abstract. This article examines the development of adaptive professional expertise among pre-service EFL teachers during teaching practicum through the perspective of transformative learning. The study aims to clarify the meaning of adaptive expertise in the EFL practicum context and identify pedagogical conditions that support its development. A thematic, comparative, and conceptual analysis of scholarly literature was conducted. The findings show that adaptive professional expertise involves reorganizing knowledge in unfamiliar classroom situations, responding to learners' needs, modifying instruction, analyzing problems through evidence, and evaluating the consequences of pedagogical decisions. Transformative learning explains how challenging practicum experiences, critical reflection, mentoring dialogue, and experimentation with alternative approaches reshape student teachers' professional beliefs. An integrative model consisting of an authentic classroom problem, observation, dialogue, reflection, and renewed implementation is proposed. The model may support the preparation of independent, reflective, creative, and context-sensitive EFL teachers.

Keywords: adaptive professional expertise, adaptive expertise, pre-service EFL teachers, teaching practicum, transformative learning, critical reflection, mentoring.

Kirish. Bugungi ingliz tili ta'limida o'qituvchidan metodik bilimlarni bilish bilan birga, turli va kutilmagan sinf vaziyatlarida pedagogik qaror qabul qilish qobiliyati ham talab etiladi. Pedagogik amaliyot nazariy bilimlarni real o'quvchilar, mentorlar va maktab muhiti bilan bog'laydigan muhim bosqich hisoblanadi (Tülüce & Çeçen, 2016). EFL sinflarida o'quvchilarning til darajasi, motivatsiyasi va kommunikativ ehtiyojlari turlicha bo'lgani sababli, tayyor metodik qoliplarni o'zgartirmasdan qo'llash doimo samarali bo'lavermaydi.

Ushbu maqolada adaptive expertise atamasi "moslashuvchan kasbiy mahorat" deb tarjima qilinadi. Ilmiy aniqlik uchun birinchi qo'llanishda "moslashuvchan kasbiy mahorat (adaptive expertise)" shaklidan foydalanish maqsadga muvofiq. Mazkur tushuncha oddiy moslashuvchanlikni emas, balki kasbiy bilim va tajribani yangi, murakkab hamda noaniq vaziyatlarda ongli ravishda qayta tashkil eta olishni anglatadi (Hatano & Inagaki, 1986; Bransford et al., 2005).

Maqolaning maqsadi - bo'ljak ingliz tili mutaxassislari pedagogik amaliyotida moslashuvchan kasbiy mahorat va transformativ o'rganishning o'zaro aloqasini nazariy jihatdan asoslash.

Materiallar va metodlar

Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega. Manbalarni tanlashda ularning teacher education, EFL, practicum, adaptive expertise yoki transformative learning masalalariga bevosita aloqadorligi hisobga olindi. Tanlangan 12 ta manba tematik va qiyosiy tahlil qilindi. Adabiyotlar matnda muallif-familiya va yil tizimida, alifbo tartibidagi ro'yxatga mos ravishda keltirildi.

Natijalar va muhokama

Moslashuvchan kasbiy mahoratning mazmuni

Hatano va Inagaki routine expertise hamda adaptive expertise o‘rtasidagi farqni ko‘rsatadi. Routine expertise tanish vazifalarni tez, aniq va avtomatlashtirilgan tarzda bajarishga asoslanadi. Adaptive expertise esa mutaxassisning mavjud bilimlar asosidagi prinsiplarni tushunishi, yangi vaziyatda strategiyani o‘zgartirishi va zarur bo‘lganda yangi yechim yaratishi bilan belgilanadi (Hatano & Inagaki, 1986).

Malakaviy sharoitida bu mahorat og‘zaki mashqlar kutilgan natijani bermaganda namoyon bo‘ladi. Talaba muammoni aniqlaydi, o‘quvchilar nima sababdan ishtirok etmayotganini tahlil qiladi va juftlikda mashq qilish, tayanch so‘zlar, sentence frames yoki model dialoglardan foydalanadi. Von Esch va Kavanagh (2018) amaliy muammolar, pedagogik yordam va moslashuvchan qarorlarni birlashtirish zarurligini ta’kidlaydi.

Athanases, Bennett va Wahleithner (2015) bo‘lajak ingliz tili mutaxassislari sinf ma’lumotlari asosida o‘qitishni moslashtirishini ko‘rsatadi. O‘quvchi ishlari, javoblari, savollari va ishtiroki o‘qituvchi qarorini belgilovchi dalilga aylanadi. Shunday qilib, moslashuvchan kasbiy mahorat diagnostika, pedagogik strategiyani tanlash, uni sinash va natijaga qarab qayta takomillashtirish jarayonidan iborat.

Transformativ o‘rganish va refleksiya

Transformativ o‘rganish nazariyasiga ko‘ra, o‘rganish shaxsning mavjud qarashlari va ma’nolar tizimining qayta ko‘rib chiqilishi bilan bog‘liq (Mezirow, 1997). Amaliyot davomida talaba “yaxshi reja - yaxshi dars” degan qarashga ega bo‘lishi mumkin. Biroq rejalashtirilgan dars o‘quvchilarni jalb qilmasa, bu tajriba uning avvalgi tasavvurini shubha ostiga qo‘yadi. Tanqidiy refleksiya va mentorlik dialogi orqali talaba o‘z qarorini qayta tahlil qiladi (Kitchenham, 2008).

Maharani va Fithriani (2023) EFL pre-service teachers amaliyotida classroom management, metod tanlash, real sinf sharoiti va rahbarlik bilan bog‘liq qiyinchiliklarni aniqlagan. Tülüce va Çeçen (2016) esa amaliyotdan keyin bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘quvchiga yo‘naltirilgan va reflektiv qarashlari kuchayganini ko‘rsatgan.

Integrativ model

Moslashuvchan kasbiy mahorat amaliy pedagogik harakatni, transformativ o‘rganish esa bu harakatning ichki-reflektiv asosini tushuntiradi. Taklif etilayotgan integrativ sikl quyidagicha: autentik sinf muammosi → kuzatuv va dalil to‘plash → mentorlik muloqoti → tanqidiy refleksiya → moslashtirilgan pedagogik qaror → qayta amaliy sinov.

Amaliyot bosqichi	Moslashuvchan kasbiy mahorat	Transformativ o‘rganish
Muammoni aniqlash	Sinfdagi dalillarni diagnostika qilish	Avvalgi pedagogik taxminni shubha ostiga qo‘yish
Yechim ishlab chiqish	Metod, material va topshiriqni moslashtirish	Muqobil pedagogik qarashlarni muhokama qilish
Amalga oshirish	Yangi strategiyani sinab ko‘rish	Yangi qarashni amaliyotda tekshirish
Natijani baholash	O‘quvchi javoblariga qarab qarorni takomillashtirish	Kasbiy e’tiqod va o‘qituvchi pozitsiyasini qayta ko‘rib chiqish

Modelning birinchi bosqichida talaba muammoni shaxsiy taassurot emas, balki kuzatuv va o‘quvchi faoliyati dalillari asosida aniqlaydi. Ikkinchi bosqichda mentor yoki tengdosh bilan muloqot orqali muqobil strategiyalar ishlab chiqiladi. Uchinchi bosqichda yangi strategiya amalda sinab ko‘riladi. Yakuniy bosqichda natija tahlil qilinib, keyingi dars uchun yangi pedagogik qaror belgilanadi.

Pedagogik tavsiyalar

Practicum topshiriqlari faqat dars rejasini tuzish va dars o‘tish bilan cheklanmasligi kerak. Talaba bitta autentik pedagogik muammoni tanlab, uni kuzatuv varaqasi, o‘quvchi ishlari, qisqa suhbat yoki dars yozuvi asosida tahlil qilishi lozim. Mentorlik konferensiyalari faqat baholashga emas, muammoni birgalikda hal qilishga yo‘naltirilishi zarur. Reflektiv kundaliklar “Nima bo‘ldi?”, “Nima uchun shunday bo‘ldi?”, “Qanday dalil mavjud?” va “Keyingi darsda nimani o‘zgartiraman?” savollari asosida yuritilishi maqsadga muvofiq.

Talabalar bir xil darsni turli til darajasidagi o‘quvchilar uchun qayta loyihalashi, scaffolding, differentiation va formative assessmentdan foydalanishi lozim. Baholash mezonlari darsning ravonligidan tashqari pedagogik qarorning asoslanganligini, o‘quvchi dalillaridan foydalanishni va darsni takomillashtirish qobiliyatini ham qamrab olishi kerak.

Xulosa. Tahlil natijalari moslashuvchan kasbiy mahorat bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik amaliyot jarayonini tushuntirishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qilishini ko‘rsatdi. Ushbu tushuncha o‘qituvchining yangi va murakkab vaziyatlarda kasbiy bilimini qayta tashkil etishi, mavjud metodlarni o‘zgartirishi, o‘quvchilar ehtiyojiga mos pedagogik qaror qabul qilishi va qaror natijalarini tahlil qilishi bilan tavsiflanadi. Demak, moslashuvchan kasbiy mahorat oddiy “moslashish” yoki dars rejasidan chetga chiqish emas; u kasbiy prinsiplarni anglagan holda o‘qitish vositalarini ongli ravishda qayta loyihalash jarayonidir.

EFL pedagogik amaliyotida bunday mahoratning zarurligi o‘quvchilar guruhining heterojenligi bilan bog‘liq. Bir sinfning o‘zida til darajasi, lug‘at boyligi, kommunikativ ishonch, motivatsiya va madaniy tajriba jihatidan farqlar mavjud bo‘lishi mumkin. Shu sababli talaba o‘qituvchi bitta metod yoki bitta topshiriq barcha o‘quvchilar uchun bir xil samarali bo‘lmasligini tushunishi kerak. Masalan, og‘zaki mashqlarda o‘quvchilar ishtirok etmasa, muammoni intizomsizlik sifatida baholashdan oldin topshiriqning murakkabligi, ko‘rsatmaning aniqligi, tayanch lug‘atning mavjudligi va o‘quvchilarning xato qilishdan qo‘rqishi tahlil qilinishi lozim. Ana shundan keyin juftlikda mashq, sentence frames, model dialog yoki qo‘shimcha vizual tayanchlar joriy qilinadi.

Transformativ o‘rganish ushbu amaliy o‘zgarishlarning refleksiv asosini ochib beradi. Amaliyot davomida yuzaga kelgan kutilmagan natija talabaning avvalgi pedagogik qarashlarini shubha ostiga qo‘yadi. Tanqidiy refleksiya, mentorlik muloqoti va tengdoshlar bilan fikr almashish orqali talaba muammoni qayta talqin qiladi. Natijada u darsni faqat reja bajarilishi bilan emas, balki o‘quvchining real ishtiroki va o‘zlashtirishi bilan baholashni o‘rganadi. Bunday o‘zgarish kasbiy identitetning rivojlanishiga ham ta’sir ko‘rsatadi.

Maqolada taklif etilgan integrativ model - autentik sinf muammosi, kuzatuv va dalil to‘plash, mentorlik muloqoti, tanqidiy refleksiya, moslashtirilgan pedagogik qaror va qayta amaliy sinov - pedagogik amaliyotni mazmunli tashkil etish imkonini beradi. Modelning

afzalligi shundaki, u talabani tayyor javobni takrorlashga emas, balki muammoni mustaqil tahlil qilish va qarorini asoslashga undaydi. Shu bilan birga, mentorning roli faqat nazorat qiluvchi emas, balki savollar beruvchi, muqobil yechimlarni taklif qiluvchi va refleksiyaning chuqurlashtiruvchi hamkor sifatida belgilanadi.

Shunday qilib, moslashuvchan kasbiy mahoratni rivojlantirish uchun practicum dasturlarida autentik pedagogik muammolar, kuzatuvga asoslangan topshiriqlar, reflektiv kundaliklar, post-lesson conference va qayta loyihalash faoliyatlari tizimli ravishda qo‘llanishi kerak. Talabalar darsdan keyin faqat “dars yaxshi yoki yomon o‘tdi” degan umumiy xulosa bilan cheklanmasdan, o‘quvchi faoliyatiga oid dalillarni ko‘rsatishi, pedagogik qarorini tushuntirishi va keyingi dars uchun aniq o‘zgarish rejasini ishlab chiqishi lozim.

Kelgusidagi tadqiqotlarda ushbu modelni empirik tekshirish maqsadga muvofiq. Buning uchun dars kuzatuvlari, reflektiv kundaliklar, mentorlar bilan suhbatlar, videoanaliz, talabalarning dars rejalari va o‘quvchilar natijalari birgalikda tahlil qilinishi mumkin. Miqdoriy va sifat yondashuvlarini birlashtirgan mixed-methods tadqiqot moslashuvchan kasbiy mahoratning rivojlanish dinamikasini chuqurroq ko‘rsatadi. Umuman olganda, adaptive expertise tushunchasini “moslashuvchan kasbiy mahorat” sifatida qo‘llash pre-service EFL teachersning amaliy tayyorgarligini, refleksiv fikrlashini va real sinf sharoitida mustaqil pedagogik qaror qabul qilish qobiliyatini izohlash uchun ilmiy va metodik jihatdan asosli hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Athanases, S. Z., Bennett, L. H., & Wahleithner, J. M. (2015). Adaptive teaching for English language arts: Following the pathway of classroom data in preservice teacher inquiry. *Journal of Literacy Research*, 47(1), 83–114. DOI: 10.1177/1086296X15590915.
2. Bransford, J. D., Darling-Hammond, L., & LePage, P. (2005). Introduction. In L. Darling-Hammond & J. Bransford (Eds.), *Preparing teachers for a changing world*. Jossey-Bass.
3. Ghoniem, N. M. M., & Elghotmy, H. E. A. (2020). Online transformational learning to develop Egyptian EFL prospective teachers’ pedagogical skills during COVID-19 pandemic. ERIC, ED613669.
4. Hatano, G., & Inagaki, K. (1986). Two courses of expertise. In H. Stevenson, H. Azuma, & H. Hakuta (Eds.), *Child development and education in Japan*. W. H. Freeman.
5. Kitchenham, A. (2008). The evolution of John Mezirow’s transformative learning theory. *Journal of Transformative Education*, 6(2), 104–123. DOI: 10.1177/1541344608322678.
6. Koşar, G., & Bedir, H. (2019). A comprehensive evaluation of practicum experience: From the view of preservice EFL teachers. *International Online Journal of Education and Teaching*, 6(4), 1001–1016.
7. Maharani, F., & Fithriani, R. (2023). Exploring challenges EFL pre-service teachers experience in teaching practicum: A transformative learning perspective. *SCOPE: Journal of English Language Teaching*, 7(2), 173–180. DOI: 10.30998/scope.v7i2.16305.

8. Mezirow, J. (1997). Transformative learning: Theory to practice. In P. Cranton (Ed.), Transformative learning in action. Jossey-Bass.

9. Oxford Academic. (2018). Adaptive expertise. In The Oxford handbook of expertise. Oxford University Press.

10. Tülüce, H. S., & Çeçen, S. (2016). Scrutinizing practicum for a more powerful teacher education: A longitudinal study with pre-service teachers. Educational Sciences: Theory and Practice, 16(1), 127–151. DOI: 10.12738/estp.2016.1.0207.

11. Von Esch, K. S., & Kavanagh, S. S. (2018). Preparing mainstream classroom teachers of English learner students: Grounding practice-based designs for teacher learning in theories of adaptive expertise development. Journal of Teacher Education, 69(3), 239–252. DOI: 10.1177/0022487117717467.

12. Xu, Y., & Brown, G. T. L. (2016). Teacher assessment literacy in practice: A reconceptualization. Teaching and Teacher Education, 58, 149–162. DOI: 10.1016/j.tate.2016.05.010.